

Козинська І. П.,
аспірант
ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського
Браславська О. В.,
д. пед. наук
УДПУ ім. Павла Тичини

Антропогенний вплив на ландшафтні системи Центральної України

Екологічні проблеми Центральної України (Черкаська та Кіровоградська області), як і України в цілому, в останні роки набули особливої гостроти в зв'язку з ростом антропогенно-техногенних навантажень на сучасні ландшафти.

Територія Центральної України займає площу 45,5 тис. км² між річками Дніпро і Південний Буг. За кількістю населення, площею, економічним потенціалом вона посідає восьме місце серед економічних районів країни. Середня густина населення в районі 55,5 осіб на 1 км². Налічується 28 міст, 41 селище міського типу, 1843 сільських населених пунктів. Протяжність магістральних залізниць – 1697 км, автомобільних шляхів – понад 10 тис. км. У межах Черкаської та Кіровоградської областей площа сільськогосподарських угідь становить 3338 тис. га (73% загальної площі), з них рілля становить 2968 тис. га (90% від площі сільськогосподарських угідь), ліси та інші лісовкриті території займають 505,4 тис. га (10% загальної площі регіону) [3]. Значна крутизна схилів балок (понад 40% орних земель розташовані на схилах різної крутизни) сприяє розвитку площинного змиву і глибинних розмивів. Яри займають понад 8,2 тис. га. У Кіровоградській області також поширена водна та вітрова ерозія, що має антропогенне походження [2].

Загальна площа порушених земель, що підлягають рекультивації, складає більше 7 тис. га. З них: відвали внутрішні – 34%, деформовані поверхні – 25%, кар'єрні виярки – 14%, відвали зовнішні – 11% та ін. При цьому за кількістю об'єктів природно-заповідного фонду Кіровоградська область знаходиться на останньому місці в Україні – на її території розташовані всього 33 заповідних

об'єкти (6 – загальнодержавного та 17 – місцевого значення) загальною площею 4185 га, що становить 0,17% площі регіону в цілому [4].

Олександрійсько-Онуфріївський ландшафтний район – район найбільшого промислового і містобудівного освоєння. Через видобуток бурого вугілля, що ведеться тут в основному відкритим способом, на даний район припадає 75% порушених земель регіону. Після відпрацювання родовищ сільське господарство ведеться на рекультивованих землях [2].

Абсолютним переважанням сільськогосподарського виробництва характеризуються Гайворонсько-Ульяновський, Маловисківсько-Новомиргородський, Ольшансько-Новоукраїнський ландшафтні райони. На придолинних і прибалкових ділянках межиріч розвивається лінійний розмив і площинний змив, в результаті чого значні площі району потребують проведення комплексу протиерозійних агротехнічних заходів, а також внесення органо-мінеральних добрив [2].

Знаменсько-Світловодський ландшафтний район характеризується поширенням в ландшафтній структурі значної частки яружно-балкових ПТК, з чим в цілому пов'язаний високий ступінь промислово-містобудівного освоєння його території порівняно з іншими районами.

Територія Ольшансько-Новоукраїнського ландшафтного району практично повністю розорана під зернові і кормові культури і характеризується виключно сприятливими для подальшого розвитку землеробства і тваринництва [2].

У Петровсько-Братолюбівському підрайоні розташовані родовища бурого вугілля і залізної руди. Масові вибухи на кар'єрах негативно впливають на прилеглі ландшафти; при відсипанні відвалів відбувається їх інтенсивне забруднення і запилення [5].

Кіровоградсько-Компаніївський ландшафтний район характеризується високою питомою вагою різних галузей промисловості в північній частині і переважним розвитком землеробства в південній.

Бобринецький-Долинський ландшафтний район за структурою природокористування можна віднести до сільськогосподарських з розвинутою промисловістю і перспективною урбанізацією.

Територія Черкаської області також має розчленовану територію і геологічну будову, що зумовлює розвиток різних ерозивних процесів. Із загальної площі сільськогосподарських угідь еродовані землі становлять 318,9 тис. га (15%). Загальна площа порушених земель, які потребують рекультивації становить понад 6 тис. га. За кількістю територій та об'єктів природно-заповідного фонду Черкаська область займає одне з провідних місць в Україні – 381 природоохоронна територія загальною площею 21,6 тис. га, що складає більше 1% площі області. Значною часткою сільськогосподарського виробництва характеризується Притикицький ландшафтний район, який займає басейни Гірського і Гнилого Тікича (Жашківський, Монастирищенський, Христинівський, Маньківський, Уманський, Тальнівський і західна частина Катеринопільського, Лисянського та Звенигородського адміністративних районів [1].

Особливістю Тясьмин-Ольшанського ландшафтного району є хвилястий рельєф з яскраво вираженою мережею ярів і балок (площа еродованих земель складає близько 20%), наявністю гранітних, піщаних, буровугільних кар'єрів, шахт. Зараз видобуток бурого вугілля, виробництво брикету тимчасово припинено, рівень забрудненості місцевості невисокий, але відчуваються наслідки попереднього забруднення. Гостро стоїть проблема рекультивації земель, особливо в місцях буровугільного розрізу, де вугілля видобувається відкритим способом [3].

Дніпровсько-Тясминський ландшафтний район (Черкаський та частина Чигиринського адміністративного району (між рр. Дніпро і Тясмин)), лежить в межах Ірдино-Тясминської низовини. Східна частина території омивається водами Кременчуцького водосховища. Структура природокористування характеризується високою питомою вагою різних галузей промисловості в

м. Черкаси та високим рівнем аграрного освоєння території. Еродовані землі становлять близько 6%, меліоровані землі – понад 28 тис. га [3].

Канівський ландшафтний район – дуже складний в ландшафтному відношенні. У результаті значного антропогенного впливу, а також своєрідної геоморфологічної будови, утворилися потужні яри, з глибиною врізання 35-90 м, площа еродованих земель сягає 33%. Лівобережжі області поділяють на Супийський і Присульський ландшафтні райони, які лежать в межах Придніпровської низовини (лівобережна частина Канівського, Золотоніського, Драбівського, Чернобаївського адміністративних районів). Територія району характеризується низинним рельєфом, високим рівнем аграрного освоєння. Площа еродованих земель становить 3,4-6,3%; понад 37 тис. га – меліоративні землі [3].

Отже, всі сучасні несприятливі процеси в значній мірі обумовлені дією антропогенних факторів, які проявляються при: відкритих розробках родовищ корисних копалин; будівництві лінійних споруд; розорюваності схилів без дотримання протиерозійних заходів тощо. Постійне і всебічне вивчення природних і антропогенних комплексів дозволяє передбачити зміни, що в них відбуваються й з найменшими затратами зберігати і покращувати природні умови і ресурси регіону.

Література:

1. Бабешко А. А. География Черкасской области / А. А. Бабешко. – К.: Научн. мир, 2000; 2. Гавриленко Е. П. Ландшафтно-экологическое обоснование территориальных схем и проектов природопользования : монография / Е. П. Гавриленко. – К.: Фитосоциоцентр, 2003. – 188 с.; 3. Географічна енциклопедія України : в 3-х томах / [Редколегія: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін.]. – К.: «УРЕ» імені М. П. Бажана, 1989-1993; 4. Заповедные уголки Кировоградской земли / Под ред д.б.н. Т. Л. Андриенко. – Киев: АРКТУР-А, 1999. – 240 с.; 5. Схема рекультивации нарушенных земель и рациональное использование плодородного слоя почвы в Кировоградской области. Кн.1. Пояснительная записка. – К.: Укрземпроект, 1998. – 187 с.

Козинська І. П. Антропогенний вплив на ландшафтні системи Центральної України / І. П. Козинська, О. В. Браславська // Економіко-географічна освіта і національна самосвідомість: актуальні проблеми їх формування [Текст] : збірник статей VIII всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених (м. Донецьк, 18 квітня 2013 р.). Донецьк: ДІСО, 2013 р. – С. 5 - 8.